

Ochrana osobních údajů

I.

Z obrazovky vycházelo uši rvoucí pískání, setrvávající na jednom tónu třicet vteřin. Bylo sedm patnáct, čas, kdy vstávali úředníci. Winston se vyhrabal z postele – nahý, protože člen Vnější strany dostával jen 3000 bodů na ošacení a pyžamo stálo 600 – a popadl špinavé tílko a trenýrky, které ležely přes židli. Za tři minuty začne rozcvička. V příštím okamžiku se svíjel v prudkém záchvatu kašle, který přicházel skoro vždy krátce po probuzení. Plíce zůstaly bez vzduchu tak dokonale, že mohl popadnout dech, jedině když si lehl na záda a několikrát se zhluboka nadechl. Od námahy při kašli mu naběhly žíly a bércový vřed ho začal svědit.

„Skupina od třiceti do čtyřiceti!“ štěkl pronikavý ženský hlas. „Skupina od třiceti do čtyřiceti! Zaujměte svá místa, prosím. Třicátníci a čtyřicátníci!“

Winston vyskočil do pozoru před obrazovku, na níž se objevil obraz mladé ženy, vyzáblé, ale svalnaté, oblečené v cvičebním úboru a cvičkách.

„Paže pokrčit a napnout!“ vyrážela. „V rytmu, podle mne. Ráz, dva, tři, čtyři! Ráz, dva, tři, čtyři! Do toho, soudruzi, trochu života do toho! Ráz, dva, tři, čtyři! Ráz, dva, tři, čtyři!!“

.....

„Smith!“ vykřikl hlas té saně z obrazovky. „6079 Smith W.! Ano, vy! Skloňte se níž, prosím! Umíte to přece. Ale nesnažíte se. Níž, prosím. To už je lepší, soudruhu. A nyní, celá četa pohov a sledujte mne.“

Winstonovi vyrazil horký pot po celém těle. Jeho tvář zůstala však úplně bezvýrazná. Jen nedat nikdy najevo strach! Jen neprojevít odpor! Jediné mžiknutí oka může člověka prozradit. Stál a díval se, jak instruktorka zvedla paže nad hlavu a pak se sice ne s půvabem, ale pozoruhodně ladně a pružně předklonila a vsunula první články prstů pod prsty na nohou.

„Tak, soudruzi! Takhle to chci vidět. Podívejte se na mě, ještě jednou. Je mi devětatřicet a mám čtyři děti. A teď se podívejte!“ Opět se předklonila. „Vidíte, moje kolena nejsou pokrčená. Dokážete to všichni, jen chtít,“ dodala, když se zase napřímila. „Každý člověk pod pětatřicet je dokonale schopný dotknout se prstů na nohou. Nemáme všichni tu čest bojovat v přední linii, ale můžeme se aspoň udržet ve formě. Jen pomyslete na naše chlapce na malabarské frontě! A na námořníky na Plovoucích pevnostech! Jen si pomyslete, s čím se oni musí vypořádat! A teď to zkuste ještě jednou. To už je lepší, soudruhu, o moc lepší,“ dodala povzbudivě, když se Winstonovi při prudkém předklonu podařilo dotknout se prstů na nohou, aniž pokrčil kolena. Poprvé po několika letech.

George Orwell – 1984 (překlad Eva Šimečková, 1991)

Soukromí. Všichni ho občas potřebujeme a jsme velice neradi, když nám ho někdo ruší. Není nic nepříjemnějšího, když chce být člověk sám a ono to nejde. Co ale vlastně ono soukromí přesně znamená? Máme pod tím rozumět jen to, že chceme být sami nebo to může znamenat ještě něco jiného? Zkuste se nad tím na chvíli zamyslet a možná přijdete na to, že pojem soukromí zahrnuje překvapivě širokou škálu možných situací.

Zkuste se zamyslet nad tím, jaké by to bylo, kdybyste se každé ráno probouzeli stejně jako hrdina úryvku v úvodu tohoto článku. Ještě než byste se stihli probudit, už by vás někdo jiný prostřednictvím obrazovky kontroloval a říkal vám, co máte dělat. Vyšli byste z domu a kamkoliv byste šli, byli byste pod dozorem. To není moc příjemná situace, že? Určitě si říkáte, že něco podobného u nás určitě nehrozí. Zatím sice ne, ale co není, může být... Už dnes se můžete setkat s tím, že vás při procházce městem natáčí desítky kamer a vy se tak nechtěně stáváte herci v reality show, která ale bohužel (nebo spíše naštěstí) nikdy vysílána nebude. Co by se ale stalo, kdybychom tento záznam propojili s údaji o vaší osobě, o vašich zálibách a zvyklostech, vlastnostech či názorech, o různých stránkách vaší osobnosti, o majetkových poměrech či zdravotním stavu? Rázem bychom získali velmi přesnou představu o tom, kdo jste a jak žijete. Proto se těmto údajům říká **osobní údaje** a je vždy nutné přemýšlet, než kterýkoliv z těchto údajů někomu prozradíte. Pokud by se totiž tyto údaje dostaly do nepovolaných rukou (a nemusí to být mezinárodně hledaný zločinec, stačí člověk, který vás nemá rád a chce vám ublížit), můžete se dostat do obrovských potíží. Asi to nejhorší, co by se Vám mohlo stát, je tzv. **krádež identity**. To je situace, kdy se někdo, kdo se předtím zmocnil vašich osobních údajů,

vydává za vás a např. si v knihovně vypůjčí řadu drahých knih, aniž by je ale plánoval vrátit. Problémy se pak ale samozřejmě hrnou na vaši hlavu, přestože vy o ničem nevíte..

Existují ale situace, kdy musíte v různých dotaznících vyplnit své osobní údaje. Příkladem může být dotazník nového čtenáře v knihovně, protože knihovna musí zajistit ochranu knihovního fondu před odcizením a poškozením a s odvoláním na tuto povinnost většinou vytváří stálou databázi svých čtenářů. Samozřejmě to neznamená, že byste v takovém dotazníku museli odpovídat na všechny otázky. Naopak, knihovna (nebo jakákoliv jiná instituce) musí získat Váš souhlas k tomu, aby informace o Vás mohla tímto způsobem shromažďovat. A smí se ptát jen na údaje, které nezbytné potřebuje k účelu, pro který byla daná databáze údajů zřízena. V případě knihovny a databáze jejich uživatelů je to Vaše jméno, příjmení, datum narození a adresa bydliště.

Za Winstonovými zády stále ještě někdo žvanil z obrazovky o šedé litiňě a o překročení Deváté tříletky. Obrazovka současně přijímala a vysílala. Každý zvuk, který Winston vydal a jenž byl hlasitější než velmi tiché šeptání, obrazovka zachycovala; a co víc, pokud zůstal v zorném poli kovové desky, bylo ho vidět a slyšet. Samozřejmě, člověk si nikdy nebyl jist, zda ho v daném okamžiku sledují. Jak často a podle jakého systému Ideopolicie zapínala jednotlivá zařízení, bylo hádankou. Předpokládalo se, že sledují každého neustále. A rozhodně mohli zapnout vaše zařízení, kdy se jim chtělo. Člověk musel žít – a žil, ve zvyku, který se stal pudovým, – v předpokladu, že každý zvuk, který vydá, je zaslechnut, a každý pohyb, pokud není tma, zaznamenán.

George Orwell – 1984 (překlad Eva Šimečková, 1991)

Určitě si říkáte, že jste již v minulosti někomu poskytli některé ze svých osobních údajů a nic se nestalo, tak proč si s tím vůbec lámat hlavu. Některé osobní údaje ale o Vás vypovídají více než jiné a jejich zneužitím se můžete dostat do skutečně velmi nepříjemné situace, která by dokonce v některých částech světa mohla znamenat ohrožení Vašeho života. Do této kategorie patří především informace o Vašem národnostním, rasovém nebo etnickém původu, politických postojích, členství v odborových organizacích, náboženství a filozofickém přesvědčení, odsouzení za trestný čin, zdravotním stavu, sexuálním životě nebo tzv. jedinečných biologických rysech (biometrické údaje – např. otisk prstu). Tyto informace označujeme jako **citlivé osobní údaje** a sdělovat bychom je měli skutečně jenom v naprosto nevyhnutelných případech. Dodnes bohužel žijeme ve světě, kdy příslušnost člověka k určité rase či národnosti může být pro jiné lidi důvodem pro jeho urážení a napadání. Stejně tak nemá nikdo právo zjišťovat, zda jste věřící nebo proč chodíte pravidelně k lékaři. Zkuste si představit, jak byste se cítili, kdybyste prozradili svému nejlepšímu kamarádovi, že jste vážně nemocní a on by to vzápětí napsal všem Vaším známým a kamarádům. Nebo byste chtěli jít na koncert do hudebního klubu a pořadatelé by od Vás chtěli vědět, zda jste věřící, protože se na koncert rozhodli pouštět jen lidi nevěřící. To všechno by bylo velmi vážné porušení Vašeho práva na ochranu soukromí.

V některých situacích ale i citlivé osobní údaje musíte odevzdat pro zpracování. Příkladem, o kterém se v současnosti asi nejvíce mluví, jsou nové cestovní pasy. Ty totiž obsahují čip, na kterém je uložena Vaše digitální fotografie a v budoucnu bude čip obsahovat i otisk prstu.

Naštěstí žijeme v demokratické zemi, takže v tuto chvíli nehrozí, že byste byli sledováni prostřednictvím dokladů, které obsahují (či budou obsahovat) vaše osobní údaje (včetně citlivých). První náznaky tohoto vývoje se však již objevily. Příkladem mohou být nařízení o uchovávání telekomunikačních údajů, kdy operátoři budou mít povinnost uchovávat po dobu 6 až 24 měsíců údaje o vašich telefonních hovorech, SMS zprávách a internetovém spojení (včetně e-mailových adres). Jiným příkladem nenápadných, ale o to nebezpečnějších pokusů o průnik do oblasti ochrany soukromí jsou např. pokusy o budování databází DNA či otisků prstů, které by podle některých měly nakonec obsáhnout všechny obyvatele.

II.

V okamžiku, kdy odevzdáte své osobní údaje, byste se vždy měli zajímat o to, komu a proč je odevzdáváte. V této souvislosti se objevuje pojem **správce osobních údajů**. Ten označuje subjekt (osobu, společnost či veřejnou instituci), který určuje účel a prostředky zpracování osobních údajů, provádí zpracování a odpovídá za něj. Jinými slovy, vždy byste měli vědět, kdo vaše osobní údaje shromažďuje, proč to dělá a jakými prostředky. V běžných případech byste vždy měli být požádáni o souhlas se zpracováním vašich osobních údajů. Zároveň musíte být informováni o tom, na jakou dobu tento souhlas udělujete. Souhlas za vás mohou udělit i vaši zákonní zástupci (rodíče). **Existují však situace, kdy váš souhlas vyžadován být nemusí.** Příkladem, který všichni dobře známe, je škola.

Vedení školy má na základě zvláštních zákonů povinnost vést školní evidenci, a proto vás (nebo vaše rodiče) nemusí žádat o souhlas. Dochází tu k situaci, kdy škola (správce osobních údajů) „provádí zpracování nezbytné pro dodržení právní povinnosti správce“. Jiným příkladem z vašeho okolí je např. výše zmiňovaná knihovna. Pokud totiž chcete získat průkaz čtenáře, uzavíráte s knihovnou fakticky dohodu, že budete respektovat její výpůjční řád a knihovna se naopak zavazuje, že vám bude poskytovat v plném rozsahu své služby. K tomu ovšem potřebuje znát vaše osobní údaje, aby se chránila před nepoctivci, kteří by vypůjčené knihy nevraceli, a knihovna by neměla možnost je dohledat a vymáhat náhradu škody. Pokud by knihovna vaše osobní údaje shromažďovala vždy jen v souvislosti s aktuální výpůjčkou a po jejím vrácení by vaše osobní údaje ve své databázi likvidovala, pak by váš souhlas nepotřebovala. Platila by tu totiž situace, podle které bylo zpracování vašich osobních údajů „nezbytné pro ochranu práv a právem chráněných zájmů správce“ a zároveň „nezbytné pro plnění smlouvy, jejíž smluvní stranou je subjekt údajů“. Pokud by ovšem vaše osobní údaje v databázi knihovny zůstávaly i po vrácení vypůjčené knihy, musela by již knihovna žádat o váš souhlas.

Syme zmizel. Jednoho rána nepřišel do práce, několik lehkomyšlných lidí komentovalo jeho nepřítomnost. Další den už se o něm nikdo nezmínil. Třetího dne se šel Winston podívat do vestibulu v Oddělení záznamů na vývěsku. Na jedné z vyhlášek byl tištěný seznam členů Šachového kroužku, k nimž patřil i Syme. Seznam vypadal téměř přesně jako předtím – nic nebylo vyškrtnuto – ale byl o jedno jméno kratší. To stačilo. Syme přestal existovat; nikdy neexistoval.

George Orwell – 1984 (překlad Eva Šimečková, 1991)

V předchozích odstavcích jsme mluvili o situacích, které se mohou odehrát v reálném světě. Určitě ale namítnete, že většinu svých kamarádů potkáváte často i ve **virtuálním světě internetu**, kde si povídáte na různých diskusních fórech nebo prostřednictvím programů, které umožňují komunikaci v reálném čase (nejznámější je asi ICQ). Platí stejná pravidla, která jsme si řekli před chvílí, i zde? Není teď situace jiná, když vystupujete pod přezdívkou a můžete komunikaci kdykoliv ukončit? Naopak, právě v tomto prostředí je nutné si dávat ještě větší pozor na to, co komu prozradíte! Tak jako vystupujete pod přezdívkou Vy, tak se pod ní pohybují pravděpodobně i ostatní, přičemž zdaleka ne vždy víte, kdo se pod tou kterou přezdívkou skrývá. Pokud takovému člověku prozradíte něco o sobě, vystavujete se extrémnímu riziku. Šířit informace na internetu je totiž ještě mnohonásobně snazší než v reálném světě a s tím stoupá i riziko, že se vaše informace dostanou do nepovolaných rukou. A věřte, že pomluvy se na internetu vyvracejí ještě mnohem hůře než v reálném životě. Stejně tak se objevuje nebezpečí, že budou vaše osobní údaje zneužity při registraci některých služeb poskytovaných na internetu. Prokázat, že jste to nebyly Vy, kdo si danou službu objednal, je samozřejmě opět velmi složité. Poměrně často se můžete setkat s tím, že Vás někdo, se kterým jste se seznámili na internetu, pozve na schůzku. V této chvíli si musíte uvědomit několik dalších zcela zásadních pravidel. O takové schůzce byste v každém případě měli informovat rodiče, kteří by s ní měli souhlasit. V žádném případě by se taková schůzka neměla konat jinde než na veřejném místě a raději by s Vámi měl jít někdo z rodičů.

III.

V tuto chvíli si můžete říct – „Dobře, už víme, co jsou osobní údaje, víme že s nimi musíme nakládat opatrně, ale co dělat, když už se stane, že se dostanou do nepravých rukou..?“

Když O'Brien přecházel kolem obrazovky, něco ho napadlo. Zastavil se, otočil a stiskl vypínač na stěně. Něco ostře cvaklo. Hlas zmlkl.

Z Juliiných úst se vydral tichý zvuk, výkřik překvapení. Winston měl sice strach, ale přece jen ho to zaskočilo natolik, že nedokázal držet jazyk za zuby.

„Vy to můžete vypnout?“

„Ano,“ řekl O'Brien, „my to můžeme vypnout. Tu výsadu máme.“

George Orwell – 1984 (překlad Eva Šimečková, 1991)

Pokud se setkáte s tím, že se vaše osobní údaje dostanou do nesprávných rukou, máte samozřejmě právo na nápravu. Zdaleka nemusí docházet k tomu, že vás někdo začne očerňovat a využívat k tomu informací, které o vás získal. Stačí jen zkonstatovat, že někdo drží bez vašeho souhlasu vaše osobní údaje. Jako první byste měli jít za rodiči a říct jim o všem, co se stalo. Přiznání, že jste na internetu

člověku, kterého znáte jen pod přezdívkou z chaty, poslali svou fotografii spolu s jménem, adresou, kde bydlíte, a ještě jste mu prozradili své telefonní číslo sice může být nepříjemné, ale rozhodně byste před rodiči neměli takovou věc tajit! Zvláště ve chvíli, co vás ten „někdo“, o kterém jste si mysleli, že ho dobře znáte, začne obtěžovat a zasílat vám vzkazy, které jsou vám nepříjemné, by o tom rodiče (či jiný dospělý, kterému můžete naprosto důvěřovat) měli vědět. S jejich pomocí totiž můžete v řadě případů docílit nápravy.

V České republice existuje **Úřad pro ochranu osobních údajů**, který má řešení problémů, spojených se zcizením či zneužitím osobních údajů, na starosti. Na tento Úřad se může každý občan (tedy i ty, pokud je ti více než 15 let – pokud jsi mladší, mohou tak učinit tvoji rodiče) obrátit s žádostí o radu nebo pomoc. Nejlepší ale bude, když se s problémem obrátíš na své rodiče a ti potom budou kontaktovat Úřad. Pokud se dostanete do situace, kdy vás začne někdo obtěžovat či napadat a využívá při tom vaše osobní údaje, které evidentně získal bez vašeho souhlasu nebo je využívá v rozporu se souhlasem, který od vás získal, může Úřad danému jedinci (či společnosti) vyměřit za toto chování pokutu, která může dosáhnout až úrovně 10.000.000 Kč. Poněkud složitější situace ale nastává, pokud zjistíte, že se vaše e-mailová adresa ocitla v některé z databází firem, rozesílajících spam, či se např. vaše fotografie objeví na internetových stránkách nějaké firmy či jedince. Pokud tyto společnosti nebo jedinci působí na území České republiky nebo členských států EU, tak máte právo žádat o nápravu prostřednictvím Úřadu pro ochranu osobních údajů. Pokud ale působí mimo území EU, vaše možnosti obrany jsou značně omezené. Můžete sice požádat, aby vaše osobní údaje byly z příslušné databáze odstraněny, ovšem pokud k tomu nedojde, vaše další možnosti obrany jsou prakticky nulové. Proto je nutné si stále připomínat, že ztracené soukromí se zpět získává velmi obtížně a každý by měl vždy vědět, komu, proč a na jak dlouho předává své osobní údaje!

A jednou – Winston si nemohl vzpomenout, zda pod drogami nebo v normálním spánku, nebo dokonce v bdělém stavu – mu čísi hlas zašeptal do ucha: „Neboj se, Winstone, chráním tě. Sedm let jsem tě sledoval. Teď přišel obrát. Zachráním tě, učiním tě dokonalým.“

George Orwell – 1984 (překlad Eva Šimečková, 1991)

IV.

V předchozích řádcích jsme se vám pokusili představit základní pojmy z oblasti ochrany osobních údajů. Zároveň jsme vám chtěli na příkladu knihy George Orwella „1984“ ukázat, že se v literatuře objevuje celá řada textů, které o tomto tématu hovoří. Čtenáři si to ale často ani neuvědomí, a proto se na vás obracím s výzvou – **Pokuste se v literatuře objevit celé texty nebo třeba jen úryvky z nich, které se věnují ochraně soukromí!** Literárně či výtvarně je zpracujte a zašlete je do soutěže, kterou Úřad pro ochranu osobních údajů vyhlásil v rámci projektu „Ochrana osobních údajů v myšlení dětí“. Můžete ale samozřejmě zaslat i své vlastní texty či obrázky. V zaslaných příspěvcích byste měli věnovat pozornost tomu, co chápete pod pojmem soukromí, zda je pro vás soukromí důležité, jaké máte zkušenosti s jeho respektováním nebo v čem byste ochranu soukromí chtěli zlepšit. **Soutěž bude probíhat ve dvou věkových kategoriích, a to 12 – 15 let a 16 – 20 let.** Vaše **soutěžní příspěvky** čekáme **do 30. března** na adrese Úřadu, která je uvedena na konci tohoto textu. Příspěvky můžete zasílat jak ve fyzické podobě, tak elektronicky. Zásilky označte viditelným heslem „SOUTĚŽ“. Vítězové celé soutěže budou pozváni na Mezinárodní filmový festival pro děti a mládež do Zlína, který se koná 27. 5. – 2. 6. 2007, kde jim budou předány ceny. Bližší informace o soutěži najdete na webových stránkách Úřadu pro ochranu osobních údajů na adrese <http://www.uouu.cz> v sekci Pro mládež. Zde je také umístěno číslo Bulletinu Úřadu, které bylo celé věnováno právě vám, dětem. Takže čtěte, pište, malujte, na vaše výtvořky se již moc těšíme!

Úřad pro ochranu osobních údajů
Pplk. Sochora 27
170 00 Praha 7
soutez@uouu.cz